

Arrestanten sinterklaasintocht Gouda niet vervolgd #zwartepiet <http://www.nu.nl/binnenland/4057521/arrestanten-sinterklaasintocht-gouda-niet-vervolgd.html> ... via @NUnl

New Urban Collective @theNUC1

Lex Cachet, Menno van Duin

15.1 Inleiding

Op 15 november 2014 vindt in Gouda de landelijke intocht van Sinterklaas plaats. Voor het eerst in de geschiedenis leidt deze intocht tot grootschalig politieoptreden. Op de Grote Markt in het centrum van Gouda worden negentig mensen aangehouden. De gebeurtenissen zijn een voorlopige ‘climax’ in een al langer lopend debat over de figuur Zwarte Piet; een debat dat in 2014 tot vergaande polarisatie leidde. Wat begon als een maatschappelijk debat werd steeds meer ook een politiek schouwspel. Nooit eerder werd het Sinterklaasjournaal niet alleen door de doelgroep, maar ook door vele anderen met argusogen gevolgd. Zou Zwarte Piet ontkleurd worden en zou daarmee een traditie ‘verdwijnen’?

Het dilemma waar het in dit hoofdstuk om gaat, betreft de vraag of en in welke mate de politiek zich met dit thema bezig diende te houden. Werde van de politiek een standpunt in deze kwestie verwacht? En in hoeverre bood dit zo polariserende debat dan voldoende ruimte voor nuancering en een gematigd geluid?

15.2 Feitenrelaas

De geschiedenis van het Sinterklaasfeest²¹⁴

Het Sinterklaasfeest is (ook elders in Europa) een eeuwenoude traditie: al in de Middeleeuwen was er het feest van de heilige Sint Nicolaas, bisschop van Myra, met jaarmarkten waar speculaaspoppen en andere lekkernijen werden verkocht. Na de Reformatie werd het feest vooral in huiselijke kring gevierd. Op veel schilderijen uit de zeventiende tot negentiende eeuw wordt de goedheiligman afgebeeld. Van een knecht die hem vergezelde, was nog geen sprake. Pas begin negentiende eeuw kwam de helper van de Sint in beeld. Die heette toen overigens nog geen Zwarte Piet en had ook nog niet een zwart geschminkt uiterlijk. Hun huidige verschijningsvormen kregen Sint en Piet pas rond 1850, onder invloed van geïllustreerde kinderboeken. Daarin kregen de helpers van de Sint een steeds prominentere rol, als 'knecht'. De naamgeving 'Zwarte Piet' kwam later, na 1900.

Vanaf het begin van de twintigste eeuw doet de Sint zijn intocht in gemeenten. De Zwarte Pieten – meestal zwart geschminkte blanke mannen en vrouwen – werden steeds meer een integraal onderdeel van de Sinterklaasintocht. Sinds 1952 wordt de intocht van Sinterklaas op televisie uitgezonden. De rol van Zwarte Piet veranderde gaandeweg. Eerst van knecht tot een vrolijke capriolenmaker, naast de wat stijve Sint-figuur, en later tot een moderne manager die ervoor zorgt dat de oude Sint alle kinderen van cadeaus kan voorzien.

'Zwarte Piet' maakt dus al geruime tijd deel uit van de Sinterklaas traditie, maar is er ook weer niet onlosmakelijk mee verbonden, zoals sommigen wel suggereren. Er is allerm minst sprake van een onveranderlijke traditie. Door de eeuwen heen deden zich duidelijke veranderingen in de Sinterklaas traditie voor. De huidige Zwarte Piet is een andere dan die uit 1970 of het begin van de twintigste eeuw. En gaan we nog verder terug, dan bestond Zwarte Piet nog helemaal niet.

De aanloop naar het protest

Het verzet tegen Zwarte Piet voert terug tot de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. Al in die jaren wordt de relatie tussen de blanke Sint en zijn zwarte knecht en de mogelijk racistische symboliek ervan

214 Het is niet de bedoeling hier uitgebreid op de geschiedenis van de Sinterklaas traditie in te gaan; dat is elders al uitvoerig gedaan, onder meer in een brochure van het Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE, 2014) waaraan we hier enkele hoofdpunten ontleen. Zie verder ook Meertens Instituut, 23 oktober 2013. Nieuws 2013: Piet en Sint – veel gestelde vragen. Op 1 juli 2015 ontleend aan <http://www.meertens.knaw.nl/cms/nl/nieuws-agenda/nieuws-overzicht/202-nieuws-2013/144371-faq-zwarte-piet>.

ter discussie gesteld (Helsloot, 2005). Maar meer dan incidentele kritiek, veelal geuit door blanke Nederlanders, is het niet. Bovendien gaat het niet altijd om Zwarte Piet als een racistisch symbool, maar vaak om het feit dat hij kleine kinderen bang zou maken.

In de jaren daarna krijgt het verzet tegen Zwarte Piet geleidelijk een andere lading. Zwarte Piet wordt onderdeel van een trend om conflicten in raciale en etnische termen te definiëren. Zo wordt ook de relatie met de slavernij gelegd. De kritiek op Zwarte Piet is overwegend kleinschalig en voornamelijk afkomstig uit Antilliaanse en Surinaamse kring. Vervolgens is het in de eerste jaren van de 21ste eeuw relatief rustig rond het thema. Eind 2006 laait de discussie echter weer op als in het Sinterklaasjournaal de stoomboot van Sinterklaas door een regenboog is gevaren en enkele Zwarte Pieten daardoor van kleur zijn veranderd: rode pieten, gele pieten, groene pieten. Wat zou kunnen worden opgevat als een geste naar diegenen die Zwarte Piet discriminerend vinden, blijkt weerstand op te roepen bij een groep die er niet van is gediend dat aan de Sinterklaastraditie wordt getornd (Roggeveen, 2006).

In juni 2011 beginnen Quinsy Gario en Kno'ledge Cesare, beiden kunstenaar en dichter, een project onder de titel 'Zwarte Piet is Racisme'. Met anderen demonstreren zij in T-shirts met dat opschrift bij de officiële intocht van Sinterklaas op 12 november dat jaar in Dordrecht. Ze worden aangehouden wegens ongeoorloofd demonstreren.²¹⁵

In de aanloop naar de Sinterklaasintocht van 2012 in Amsterdam organiseert burgemeester Van der Laan in de voorafgaande zomer een gesprek tussen de anti-Zwarte Pietactivisten en het comité dat de intocht organiseert. Er heeft nog een aantal keren een dergelijk overleg plaats (*NRC Handelsblad*, 5 december 2014), maar veel mag het niet baten. De intocht van Sinterklaas in Amsterdam vindt plaats zoals in voorgaande jaren, met Zwarte Pieten.

In de zomer van 2013 doet Quinsy Gario een oproep om bezwaar te maken tegen de vergunningverlening voor de komende Sinterklaasintocht in Amsterdam; hij plaatst een voorbeeldbezwaarschrift op zijn

²¹⁵ Zie NOS, 12 november 2011. Nieuws binnenland: Arrestaties bij intocht Sinterklaas. Op 1 juli 2015 ontleend aan <http://nos.nl/artikel/312891-arrestaties-bij-intocht-sinterklaas.html>.

site. Het leidt tot een twintigtal bezwaarschriften.²¹⁶ Op 30 oktober 2013 verklaart burgemeester Van der Laan, in lijn met het advies van de bezwaarschriftcommissie, de bezwaren ongegrond en verleent hij een vergunning voor de Sinterklaasintocht. Tegen deze beslissing gaan de bezwaarden in beroep bij de rechtbank. Omdat een bodemprocedure bij de bestuursrechter veel tijd vergt, vragen zij daarnaast in een kort geding de voorzieningenrechter om de Sinterklaasintocht te verbieden, op basis van een voorlopige voorziening. De voorzieningenrechter stelt echter de Amsterdamse burgemeester in het gelijk, omdat de belangen van de bezwaarmakers geen of onvoldoende relatie hebben met de openbare orde en veiligheid. Hun belangen vormen ‘geen grond op zich om de vergunning te weigeren’, aldus de voorzieningenrechter.²¹⁷

Ondanks de uitspraak van de voorzieningenrechter en het (dus) doorgaan van de intocht, zetten de bezwaarden hun procedure bij de bestuursrechter voort. De zaak die zij tegen de gemeente Amsterdam hebben aangespannen vanwege de verleende vergunning voor de Sinterklaasintocht van 2013, komt in mei 2014 voor de rechtbank. Tijdens die zitting lopen de emoties hoog op. De publieke tribune steunt de bezwaarmakers en trakteert de gemeentelijke vertegenwoordigers op boegeroep. De uitspraak van de bestuursrechter volgt op 3 juli 2014 en is verrassend. De vergunning voor de intocht in Amsterdam in 2013 is naar het oordeel van de bestuursrechter ten onrechte verleend. Het veronderstelde discriminatoire karakter van de figuur Zwarte Piet heeft onvoldoende meegewogen.²¹⁸ De gemeente Amsterdam gaat tegen deze uitspraak in hoger beroep bij de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State.

Ondertussen zijn er naast de bestuursrechtelijke procedure ook nog andere perikelen. Bij de VN-Mensenrechtenraad is over het Nederlandse Sinterklaasfeest een klacht ingediend die door Verene Shepherd, VN-rapporteur voor de Mensenrechten, onderzocht zal worden. In

²¹⁶ AD, 4 oktober 2013. Amsterdam: Sinterklaas: Intocht Sinterklaas in gevaar door aanwezigheid Zwarte Piet. Op 1 juli 2015 ontleend aan <http://www.ad.nl/ad/nl/1041/Amsterdam/article/detail/3521405/2013/10/04/Intocht-Sinterklaas-in-gevaar-door-aanwezigheid-Zwarte-Piet.dhtml>.

²¹⁷ Uitspraak voorzieningenrechter Rechtbank Amsterdam, 8 november 2013, zaaknr. AMS 13/6349.

²¹⁸ Uitspraak Rechtbank Amsterdam, 3 juli 2014, zaaknr. AMS 13/6350.

een gesprek met *EenVandaag* op 21 oktober 2013 stelt de Jamaicaanse Shepherd dat het Nederlandse Sinterklaasfeest racistisch is. Zij vindt dat de Nederlandse regering aan deze traditie een einde dient te maken door over de figuur Zwarte Piet een debat te organiseren.²¹⁹ Zij doet deze uitspraken nog voordat haar werkgroep de Sinterklaastraditie heeft onderzocht en daarvoor in Nederland op bezoek is geweest. De volgende dag vraagt een Tweede Kamerdelegatie, die op dat moment bij de VN in New York op bezoek is, een gesprek met Shepherd aan, zodat zij haar uitspraken kan toelichten. De Tweede Kamerleden gaan ervan uit dat de uitspraken van Shepherd zijn gebaseerd op onwetendheid en willen haar graag over het Sinterklaasfeest bijpraten.²²⁰

Op 4 juli 2014 presenteert de VN-werkgroep haar voorlopige bevindingen. De conclusie van de VN-werkgroep is dat Zwarte Piet een uiting is van racisme die via het onderwijs bestreden moet worden. In een reactie stelt premier Rutte dat het Sinterklaasfeest in de toekomst mogelijk zal veranderen, maar dat dit een zaak is voor de samenleving en niet voor de politiek. De enige rol van de politiek is om de discussie over het Sinterklaasfeest in goede banen te leiden, aldus de premier.²²¹

Vier maanden later, op 12 november 2014, volgt de uitspraak van de Afdeling Bestuursrechtspraak. Deze vernietigt in hoger beroep het eerdere oordeel van de Amsterdamse bestuursrechter. Volgens de Afdeling Bestuursrechtspraak heeft de burgemeester van Amsterdam de vergunning terecht verleend en *mag* de burgemeester bij het verlenen van een vergunning geen inhoudelijke afwegingen maken. Omdat de burgemeester – op grondwettelijke gronden – een evenement niet op inhoudelijke gronden mag verbieden, mag ook de bestuursrechter zijn vergunningverlening niet op inhoudelijke gronden toetsen.

219 Zie ook *NRC Handelsblad*, 21 november 2013. Nieuws: VN-werkgroep: regering moet leiding nemen in debat Zwarte Piet. Op 1 juli 2015 ontleend aan <http://www.nrc.nl/nieuws/2013/11/21/vn-werkgroep-regering-moet-leiding-nemen-in-debat-over-zwarte-piet/>.

220 Het zou met name gaan om Tweede Kamerleden van het CDA, D66 en de VVD. Bron: *de Volkskrant*, 22 oktober 2013. Nieuws binnenland: Kamerleden willen gesprek met Shepherd over Piet. Op 1 juli 2015 ontleend aan <http://www.volkskrant.nl/binnenland/kamerleden-willen-gesprek-met-shepherd-over-piet-a3531393/>.

221 Nu.nl, 4 juli 2014. Algemeen: Binnenland: VN-werkgroep vindt Zwarte Piet racistisch. Op 1 juli 2015 ontleend aan <http://www.nu.nl/binnenland/3819757/vn-werkgroep-vindt-zwarte-piet-racistisch.html>.

'De verlening van de evenementenvergunning bevat slechts de publiekrechtelijke toestemming om in het centrum van Amsterdam de in de aanvraag omschreven Sinterklaasintocht te houden en omvat geen toestemming om daarbij inbreuk te maken op andermans grondrechten. Dat aan de vergunde intocht Zwarte Pieten deelnemen en daarvan mogelijk een discriminerend effect uitgaat, leidt niet tot een ander oordeel. Daarbij is van belang dat de invulling van de intocht en derhalve de aanwezigheid van Zwarte Piet het handelen van derden betreft. De rechtmatigheid van het handelen van deze derden kan, in geval van een vermeende schending van een verdragsrecht, worden voorgelegd aan de civiele rechter.'²²²

Ten tijde dat de Afdeling Bestuursrechtspraak tot deze uitspraak komt, oordeelt het College voor de Rechten van de Mens dat Zwarte Piet een racistische verschijning is.

Bij de viering van het Sinterklaasfeest is sprake 'van een jaarlijks terugkerende negatieve stereotypering van mensen met een donkere huidskleur die van een zodanige zwaarte is dat gesproken kan worden van een fenomeen met discriminatoire aspecten. (...) Aan dit oordeel doet niet af dat de figuur van Zwarte Piet niet discriminerend is bedoeld', aldus het College.²²³

Zo lopen in de aanloop naar de Sinterklaasintocht van 2014 de spanningen op. Velen volgen vanaf 11 november met spanning het dagelijkse Sinterklaasjournaal; hoe zal daar met deze kwestie worden omgegaan? De burgemeester van Gouda geeft vooraf toestemming voor twee demonstraties op de dag van de intocht. Deze dienen wel buiten het centrum plaats te vinden. De smalle straten in de binnenstad

²²² Uitspraak ABRvS, 12 november 2014, zaaknr. 201406757/1/A3.

²²³ Het College voor de Rechten van de Mens is het nationaal instituut voor mensenrechten, zoals bedoeld in resoluties van de VN en de Raad van Europa. Het is een onafhankelijk orgaan, ingesteld bij wet van 24 november 2011. Het college heeft tot doel in Nederland de rechten van de mens, waaronder het recht op gelijke behandeling, te beschermen, het bewustzijn van deze rechten te vergroten en de naleving van deze rechten te bevorderen (artikel 1 lid 3 Wet College voor de rechten van de mens). Het oordeel van het college in deze is op 1 juli 2015 ontleend aan <https://mensenrechten.nl/publicaties/oordelen/2014-131/detail>.

van Gouda en het verwachte aantal toeschouwers (zo'n 20.000) zouden veilig demonstreren daar onmogelijk maken.

Op zaterdag 15 november lopen in Gouda acht agenten mee in de stoet verkleed als Zwarte Piet, doch bewapend en voorzien van kogelwerend vest, om snel in te kunnen grijpen voor het geval zich langs het parcours incidenten voordoen.²²⁴ Als een aantal demonstranten zich zwijgend, maar met anti-Zwarte Piet T-shirts en spandoeken, manifesteert op de Markt, wordt nog niet ingegrepen. Pas wanneer er botsingen dreigen te ontstaan tussen anti-Zwarte Pietdemonstranten en zij die Zwarte Piet willen behouden, grijpt de politie (grootschalig) in. Het zal uiteindelijk tot negentig aanhoudingen leiden.²²⁵

15.3 De overheid en een gematigde tussenpositie

Het eerste dilemma betreft de vraag, waar zowel de regering als de gemeenten mee geworsteld hebben en feitelijk nog steeds mee worstelen, of en hoe de overheid een rol moet spelen in deze discussie. Het tweede dilemma betreft de vraag waarom de discussie gaandeweg zo polariseerde en wat dat betekende voor de genuanceerd denkende Nederlanders die een gematigde positie innemen.

Aan de ene kant was er een groep, onder wie Quinsy Gario, die aan de traditionele Zwarte Piet een einde wil maken, omdat deze discriminatoir wordt gevonden. Aan de andere kant was er een groep die (ook) op behoorlijk extreme wijze vooral wenst vast te houden aan alles wat zij als een eeuwenoude traditie beschouwen. Ook Wilders en zijn PVV sloten zich bij deze laatste groep aan. 'Handen af van Zwarte Piet' was een veel gebruikte frase. Wat betekende dat voor al diegenen die zich met geen van beide partijen verbonden weten?

224 *De Volkskrant*, 14 november 2014. Nieuws binnenland: Gewapende politiepieten beschermen Sinterklaasstoet bij beladen intocht. Op 1 juli 2015 ontleend aan <http://www.volkskrant.nl/binnenland/gewapende-politiepieten-beschermen-sinterklaasstoet-bij-beladen-intocht-a3790503/>.

225 Uiteindelijk worden door de politie 25 dossiers voorgelegd aan het OM. In één geval leidt dat tot vervolging. De overige 24 worden geseponneerd. Zie *De Stentor*, 28 mei 2015. Algemeen binnenland: OM: 24 vrijuit, 1 man vervolgd om Sint-opstootje. Op 1 juli 2015 ontleend aan <http://www.destentor.nl/algemeen/binnenland/om-24-vrijuit-1-man-vervolgd-om-sint-opstootje-1.4954984>.

Aanvankelijk wilden wij beide dilemma's apart bespreken, maar gaandeweg werd duidelijk dat deze twee thema's lastig volledig te scheiden zijn. Zo droeg de opstelling van de politiek (de overheid) bij aan het niet tot wasdom komen van een genuanceerd en gematigd standpunt. Daarnaast wist Wilders met zijn PVV een steeds dominantere positie te verwerven in het debat, wat weer verder bijdroeg aan het onderdrukken van nuances in het politieke debat. Het kan en zal waarschijnlijk ook andersom gewerkt hebben; het ontbreken van een goed en gematigd alternatief (een breed gedragen standpunt of strategie) maakte dat de middenpartijen zich afzijdig opstelden. De toenemende polarisatie had uiteindelijk zowel effect op de politiek – die met uitzondering van de PVV mede daardoor afzijdig bleef – als op het wegdrukken van de middenposities en een steeds lastiger (polderende) zoektocht naar een compromis.

15.4 Analyse

De overheid

Van oudsher, maar zeker de laatste decennia, zijn er verbandingen tussen het Sinterklaasfeest en overheidsoptreden. In bijna iedere gemeente komt Sinterklaas enkele weken voor 5 december per (stoom)boot, trein, auto of paard aan. Wie is niet als kind ooit eens naar zo'n aankomst van Sinterklaas geweest? Het hoorde bijna bij je opvoeding om een keertje kou te moeten lijden bij zo'n gebeurtenis. Bij die gebeurtenissen speelt de overheid vrijwel altijd een rol. Kinderen staan Sint op te wachten, maar de burgemeester heet hem vaak als eerste welkom. Het is een van die rituelen die bij het kinderfeest horen. Misschien zijn burgemeesters in ons land wel mede dankzij Sinterklaas bij kinderen zo bekend.

Omdat de intocht een evenement is waar in de regel een flink aantal mensen op afkomt, is veiligheid altijd al een thema. Hoe regelen wij de afzettingen en het verkeer; hoe zorgen wij dat geen kind in het gedrang komt of in het water belandt (een thema in de Nederlandse speelfilm *Alles is liefde* waar Sinterklaas zelf redding brengt). Natuurlijk is er normaal geen grote rol voor politie en andere overheidsorganisaties, maar iedereen wil wel dat bij deze gebeurtenissen gewoon alles goed geregeld is. Na wat toestanden in Dordrecht bij de officiële intocht van Sinterklaas daar in 2011, de felheid van de discussie in 2013 en 2014

en de signalen die er vooraf al waren, was op voorhand duidelijk dat de intocht in Gouda wel eens een meer risicovol evenement zou kunnen worden dan in andere jaren. Dat was in de geschiedenis van de (televisie-)intocht nog nooit eerder zo geweest.

Sinterklaas is normaliter een gebeurtenis waarbij de overheid op afstand staat en louter faciliteert. Het Sinterklaasfeest is een traditie die primair bij mensen thuis en in de privésfeer wordt gevierd. En er zijn natuurlijk allerlei verenigingen die een intocht organiseren; bedrijven die Sinterklazen en Zwarte Pieten ‘verhuren’ en (groot)winkelbedrijven die er alles aan doen het feest zo goed mogelijk te ondersteunen; klimmende Pieten in het warenhuis en dikke speelgoedgidsen.

Door het brede maatschappelijke debat dat zich in 2013 en 2014 ontspon, kreeg ook premier Rutte in deze periode verschillende keren de vraag hoe hij – en daarmee het kabinet – dacht over de discussie rond Zwarte Piet. Tijdens de nucleaire top (NSS) in maart 2014 in Den Haag werd hem een kritische vraag over de racistische houding van Nederland ten aanzien van Zwarte Piet voorgelegd. Zijn antwoord was buitengewoon helder. ‘Zwarte Piet is zwart, omdat hij nu eenmaal Zwarte Piet heet. Wij hebben het niet over groene of bruine Piet.’²²⁶

Kern van ten minste het eerste deel van zijn antwoord was feitelijk: wij gaan daar als regering niet over en wij moeten dat ook niet willen. Het is een maatschappelijke traditie en binnen die traditie doen wij dat zo. Het is geen reden om als overheid opeens aan die traditie te gaan tornen; zo dat al zou kunnen. Niet elk probleem is een overheidsprobleem en dient door de regering (of andere bestuurlijke organen) te worden opgelost. De participatiemaatschappij gaat uit van een grote en eigenstandige rol voor burgers die – vaak beter dan anderen – in staat zijn en gesteld moeten worden hun eigen boontjes te doppen. Er is dan wel discussie in het land over Zwarte Piet, maar het is niet aan de regering daar een standpunt over in te nemen. Hooguit kan de overheid een rol spelen bij het in goede banen leiden van de discussie.

²²⁶ Misschien was het vervolg van zijn antwoord, dat op deze eerste zin volgde, wat minder verstandig en was het niet zo vreemd dat Claudia de Breij juist daarop inging in een mooie conference (Teerling, 2014-2015). De uitspraak van Rutte luidde: ‘I can only say that my friends in the Dutch Antilles they are very happy when they have Sinterklaas because they don’t have to paint their faces ...’. Later verontschuldigde Rutte zich voor deze uitspraak bij Asjes, de premier van Curaçao.

Toch kon niet iedere publieke bestuurder afzijdig blijven. Een fors deel van de Zwarte Pietdiscussie is een typisch Amsterdamse discussie. In grote delen van ons land speelt het thema weinig, maar in Amsterdam is al veel langer sprake van spanningen en gevoeligheden (onder andere in Amsterdam-Zuid-Oost). Niet toevallig was de rechtszaak in 2013 ook aangespannen in Amsterdam en gericht op de Amsterdamse intocht van Sinterklaas. Uit krantenartikelen komt naar voren dat in Amsterdam door verschillende personen, onder wie met name ook burgemeester Van der Laan, intensief is gezocht naar een werkbaar en passend compromis. Een oplossing die zowel de traditie in ere zou laten als (een deel van) de Surinaamse en Antilliaanse bevolking tevreden zou stellen. Hollands polderen waarin recht gedaan zou moeten worden aan de waarde van de traditie en het uitgangspunt dat Zwarte Piet zeker niet racistisch bedoeld is, maar door sommigen wel als zodanig gevoeld wordt. Met beide zaken (traditie en gevoelens) zou rekening gehouden moeten worden. Vooral in Amsterdam is gezocht naar een tussenpositie.

Als gezegd bleef de nationale politiek afzijdig. Met twee uitzonderingen. Niet alleen in Amsterdam maar uiteindelijk ook op kabinetsniveau werd overlegd over het in goede banen leiden van de Sinterklaasviering. Op uitnodiging van vicepremier Asscher namen verschillende direct betrokkenen deel aan een geheim rondetafelgesprek. Het was niet de bedoeling van het kabinet om de betrokkenen op te leggen hoe het Sinterklaasfeest gevierd zou moeten worden, meldde minister Asscher later over het gesprek, in antwoord op Kamervragen van de PVV.²²⁷ Het gesprek was bedoeld om de emoties in goede banen te leiden en niet om oplossingen voor Zwarte Piet te vinden. Na afloop nodigde de minister de deelnemers uit voor een vervolgesprek in 2015 (*NRC Handelsblad*, 5 december 2014).

Daarnaast was er natuurlijk Wilders en zijn PVV. Opnieuw bleek Wilders, met een feilloos gevoel voor inspelen op actuele thema's, in staat het 'gesundenes Volksempfinden' te raken. In het rijtje van de

²²⁷ AD, 27 oktober 2014. Nieuws Nederland: Discussie over Zwarte Piet: Kabinet legt niets op bij geheim Pietoverleg. Op 1 juli 2015 ontleend aan <http://www.ad.nl/ad/nl/1012/Nederland/article/detail/3776906/2014/10/27/Kabinet-legt-niets-op-bij-geheim-Pietoverleg.dhtml>.

ongewenste buitenlanders en de Europese Unie paste een bedreigde Zwarte Piet uitstekend; opnieuw was Nederland en in dit geval vooral de aantasting van een Nederlandse traditie in het geding.

Wilders en de PVV kwamen met het idee van een Zwarte Piet-wet waarin moest worden vastgelegd dat Piet altijd zwart (of heel donkerbruin) is en dat lagere overheden zich hieraan dienen te conformeren (en dus anders gekleurde Pieten moeten weren). Cultuurwoordvoerder Martin Bosma:²²⁸

‘Er is een oorlog aan de gang tegen Zwarte Piet. Ministers en burgemeesters zetten zich in om deze loyale helper een andere kleur te geven. Dat mag niet gebeuren. Onze cultuur mag niet van hogerhand worden aangetast. Deze wet moet Zwarte Piet beschermen.’

De warme omarming van het thema door Wilders maakte het voor anderen – juist ook in de politiek – lastig zich nog in het debat te mengen. In een mooie column in *NRC Handelsblad* betoogde René Moerland dat de Tweede Kamer juist wel had moeten praten over Zwarte Piet. Nu hield de meerderheid van de Kamer de boot af toen Martin Bosman aandrong op een debat:

‘Het lukt Wilders en de zijnen weer de partij te zijn van de verliezers van zekerheden, Zwarte Piet inclusief. Dat is geen kleinigheid, want dit gaat bij uitstek om kiezers die CDA, PvdA en VVD zo moeilijk kunnen bereiken, van wie de WRR en het SCP in hun recente rapport over de Gescheiden Werelden tussen hoger- en lageropgeleiden waarschuwen: kijk niet op hen neer (...). Als de Kamer op een dag het wetsvoorstel van de PVV bespreekt, hebben de zwijsende partijen de slag om Zwarte Piet allang verloren.’ (*NRC Handelsblad*, 24 november 2014)

In het Zwarte Pietdebat kwam die fundamentele tegenstelling zichtbaar terug. De anti-Zwarte Pietactivisten riepen heftige reacties op van hen die de eigen ‘Nederlandse’ cultuur – wat die ook precies moge wezen – tegen vernieuwing en verandering wilden verdedigen.

228 PVV, 12 november 2014. In de media: PVV komt vandaag met Zwarte Piet-wet. Op 1 juli 2015 ontleend aan <http://pvv.nl/index.php/in-de-media/persberichten/8003-pvv-komt-vandaag-met-zwarte-piet-wet.html>.

De felste reacties vielen ‘blanke verraders’ (Peter R. de Vries, Anouk, Tanja Jess) ten deel: zij die geneigd waren de Zwarte Piettraditie als tijdsgebonden en dus veranderbaar te zien. Van een zakelijk, rationeel debat tussen de verschillende groepen bleek eigenlijk nergens sprake. Succesvolle hoogopgeleiden met een ‘open mind’ en een actieve en veranderingsgezinde burgerschapsstijl stonden tegenover behoudende veelal laagopgeleiden.²²⁹ De laatste groep voelde zich in menig opzicht existentieel bedreigd en was (mede daardoor) drager van het hedendaagse populisme in de politiek. Weerstand tegen verandering, behoud van ‘eigen’ historie en tradities en verzet tegen een veranderingsgeneigde (veronderstelde) elite stonden, ook in het debat over Zwarte Piet, centraal.²³⁰

Op zoek naar een gematigde tussenpositie

Aanvankelijk was er bij vele gematigd progressieven wel enige sympathie voor een wat kritischer houding ten aanzien van het mogelijk discriminatoire karakter van Zwarte Piet. Natuurlijk was en is er sprake van een traditie, maar als blijkt dat een deel van met name de Surinaamse en Antilliaanse bevolking zich door Zwarte Piet gekwetst voelt, is er reden te kijken hoe dit te verzachten valt. Ook tradities evolueren in de loop der jaren. Zwarte Piet is bijvoorbeeld al lang niet meer die boeman die hij in de jaren vijftig van de vorige eeuw nog was. Als een wat ander uiterlijk zou kunnen bijdragen aan het wegnemen van deze gevoeligheid, stonden velen daarvoor open. Een gematigde tussenpositie werd echter van alle kanten bedreigd. Quinsy Gario en een deel van zijn medestanders zetten de zaak behoorlijk ‘zwart-wit’ neer. Enige gekwettheid was denkbaar, maar de sterke nadruk op het bewust racistische karakter van Zwarte Piet en de koppeling met de Nederlandse rol bij de slavernij ging velen duidelijk te ver. De aanhang van de anti-Zwarte Pietbeweging bleek ook kleiner dan de aandacht voor hun acties deed vermoeden. De Facebookpagina ‘Zwarte Piet is racisme’, die sinds 2011 tegen Zwarte Piet strijdt, had een kleine zevenduizend volgers (*de Volkskrant*, 23 oktober 2013). Ter illustratie:

229 Zie voor onderzoek naar uiteenlopende burgerschapsstijlen en de gevolgen daarvan onder meer de Mentality Studies van Motivaction (<http://www.motivaction.nl/onderzoeksmethoden/doelgroep-en-segmentatie/burgerschapsstijlen>).

230 Zie voor de kloof tussen hoog- en laagopgeleiden en de sociaal-culturele gevolgen Bovens et al., 2014.

de pagina van Pietietsie, voor behoud van Zwarte Piet, telde er meer dan twee miljoen.

Gaandeweg werden de polariserende krachten alleen maar sterker. De scherpte van de anti-Zwarte Pietacties (racisme, slavernij) riep een tegenreactie op, die feitelijk alleen maar radicaler werd. Het was 'onverdraagzaamheid bestrijden met onverdraagzaamheid', zoals de socioloog Peter Achterberg het mooi typeerde.²³¹ Het is opvallend hoe het kinderfeestje uitgroeide tot een nationaal debat. Wij denken dat enerzijds het brede gebruik van sociale media en de daarmee samenhangende ruime aandacht in traditionele media en anderzijds het enerverende juridische proces in belangrijke mate bijdroegen aan de polarisatie.

Om met het laatste te beginnen. Nooit eerder was de discussie rond Zwarte Piet een juridisch schouwspel dat ook in de media breed werd uitgemeten. Rechterlijke uitspraken gingen alle kanten op en iedere zitting werd een media-event. Vanaf het bezwaarschrift van Quinsy Gario (augustus 2013) tot aan de uitspraak van de Afdeling Bestuursrechtspraak (november 2014) was er volop juridisch getouwtrek over de Amsterdamse intocht met of zonder Zwarte Pieten. Eerst mocht een intocht met Zwarte Pieten wel en toen juist weer niet en uiteindelijk toch weer wel. Juist het feit dat Zwarte Piet zo lang 'onder de rechter was' droeg ertoe bij dat de middenpositie weinig uit de verf kwam. Uitspraken werden door meer gematigden zijgend afgewacht.

Bij de 'klassieke' media was er veel aandacht voor het debat, maar op de sociale media misschien nog wel meer. Op verschillende sites zijn ellenlange series commentaren terug te vinden die – op zijn zachtst gezegd – niet allemaal uitblinken in genuanceerdheid. Sociale media kennen een dermate lage drempel dat velen 'all out' gaan in hun commentaren. Met name Quincy Gario en cineaste Sunny Bergman, maar ook bekende Nederlanders die sympathie uitten voor de anti-Zwarte Pietacties, kregen forse scheldkanonnades over zich heen. Ook het eerste televisieoptreden van de VN-rapporteur Shepherd – al sprekend over

231 Omroep Brabant, 14 november 2014. Nieuws: 'Onverdraagzaamheid bestrijden met onverdraagzaamheid', socioloog over zwartepietendiscussie. Op 1 juli 2015 ontleend aan <http://www.omroepbrabant.nl/?news/2199391363/Onverdraagzaamheid+bestrijden+met+onverdraagzaamheid,+socioloog+over+zwartepietendiscussie.aspx>.

het Hollandse racisme voordat onderzoek was gedaan – werkte als een lont in het kruiwat. De Telegraaf, met de bekende populist Smalhout ('het verpesten van de sinterklaastraditie door een handjevol zeurpiepen...'), werd een van de duidelijke vertolkers van het tegengeluid.

Gaandeweg ontspoorde dus de discussie. Wat startte als een mogelijk praktisch oplosbaar probleem, ontwikkelde zich tot een zwaar principiële kwestie. En dat allemaal vanwege een kinderfeestje! Daarbij hebben ook sociale media een belangrijke rol gespeeld in het 'viraal' gaan van het thema. Wat in pakweg 2006 nog niet kon (Facebook en Twitter waren er nog niet), kan nu wel. Juist de extreme laagdrempeligheid van deze nieuwe media maakte dat velen petitieën konden tekenen, filmpjes konden zien en uiting konden geven aan – als gezegd vaak rabiaat – ongenoegen. In de criminologie spreekt men van 'een gelegenheidsstructuur' als een van de belangrijke verklaringen voor allerlei soorten criminaliteit. Op soortgelijke wijze bleken sociale media hier 'gelegenheid' te bieden om actie te voeren en medestanders te mobiliseren.²³² Dit werd dan weer versterkt door berichtgeving in de klassieke media en de handigheid waarmee Wilders het thema oppakte.

In een land als Nederland, met een eeuwenoude pacificatietraditie, was het niet meer dan logisch dat er gaandeweg ook allerlei pogingen werden ondernomen om partijen dichter bij elkaar te brengen en in ieder geval uitwassen te voorkomen, zoals in Amsterdam door burgemeester Van der Laan en anderen al vanaf 2012 werd gedaan. Ook liet het Centrum voor Volkscultuur in deze periode van zich horen. Dit centrum kwam zelfs met een verkenning naar het toekomstbestendig maken van het sinterklaasfeest (VEI, 2014b). In die uiterst voorzichtige verkenning, waarin – geheel volgens het poldermodel – voor- en tegenstanders evenveel ruimte kregen, ontbreken overigens concrete voorstellen voor verandering van het uiterlijk van Zwarte Piet. Misschien wel de meest waardevolle bijdrage leverde het Sinterklaasjournaal. Dat dit programma cruciaal was voor het hele debat, blijkt alleen al uit het feit dat hele krantenpagina's aan dit programma werden gewijd en programmamakers, hoofdredacteur en anderen alle ruimte kregen om

232 Vergelijk de belangrijke rol die sociale media sinds (heel) kort in politieke campagnes spelen, Raaf et al., 2013.

(achteraf) uitleg te geven. Ook POW-nieuws bekeek enkele keren met PVV'ers het Sinterklaasjournaal om hun reacties te peilen. In de week voor 5 december kijken jaarlijks honderdduizenden kinderen dagelijks naar de nieuwste verwickelingen rond Sint en zijn Pietenstaf en de makers waren zich dan ook ten volle bewust van de betekenis van hun programma voor het debat.²³³ De voorbereidingen voor het Sinterklaasjournaal 2013 waren indertijd al te ver gevorderd om de gevoelige kwestie nog te kunnen behandelen, maar voor 2014 had men alle tijd gehad er goed over na te denken. In de eerste aflevering leek er nog niet veel aan de hand als Sinterklaas zich uitspreekt over de aanwezigheid van (Zwarte) Pieten: 'Dat is al honderden jaren zo en dat zal altijd wel zo blijven'. Maar in de daaropvolgende journaals worden, zij het op bescheiden schaal, ook witte pietten geïntroduceerd en zijn de roetveegpieten door hun oefenen in de schoorsteen van de 'Pietenfabriek' gedeeltelijk zwart geworden. In de laatste, zorgvuldig geheim gehouden, aflevering van het seizoen verschijnt dan een Zwarte Sint, naast de gebruikelijke Witte Sint. Op die manier probeerde het Sinterklaasjournaal een middenweg te vinden. De reacties waren overwegend positief, een van de weinige expliciete aanwijzingen die we hebben kunnen vinden dat er kennelijk toch draagvlak bestaat voor een gematigde tussenpositie in het Piet debat.

15.5 Afronding

Wie denkt dat het debat over Zwarte Piet een debat over 'niets' is, doet er goed aan twee dingen te beseffen. Allereerst dat dit in hoge mate gepolariseerde debat niet op zich staat. Integendeel, het is een voorbeeld (te midden van vele andere) van felle (over)reactie van verandingsgezinde activisten enerzijds en behoudzuchtige burgers die zich in hun zekerheden bedreigd voelen anderzijds.

Vervolgens blijkt hier ook hoezeer dat gepolariseerde en geëscaleerde debat tot volle wasdom kon komen dankzij juridisering en

²³³ Het eerste Sinterklaasjournaal op 11 november 2014 trok 900.000 kijkers, ruim 300.000 meer dan in 2013. De meest bekeken aflevering in 2014 trok maar liefst 2,4 miljoen kijkers: [http://www.marketingtribune.nl/media/nieuws/2014/11/\[kijkcijfers\]-sinterklaasjournaal-trekt-2-4-miljoen-kijkers-nieuwe-programm/index.xml](http://www.marketingtribune.nl/media/nieuws/2014/11/[kijkcijfers]-sinterklaasjournaal-trekt-2-4-miljoen-kijkers-nieuwe-programm/index.xml).

(vooral) het grootschalig gebruik van sociale media. Wat een decennium geleden nog beperkt bleef tot een halve krantenkolom haalt nu alle voorpagina's, mede dankzij de enorme invloed van sociale media zoals Twitter en Facebook. Daarmee worden niet alleen de tegenstellingen (nog) verder aangejaagd, het wordt ook voor de overheid steeds lastiger, zo niet onmogelijk, zich volledig afzijdig te houden. 'Zwarte Piet' zou wel eens een crisis kunnen zijn die langer doorwerkt en meer impact gaat hebben dan velen oorspronkelijk dachten of misschien wel hoopten. Mogelijk zal de sturende werking van het Sinterklaasjournaal een voorbeeldfunctie vervullen.